

MA'NAVIY TARBIYANI BAHOLASHNING ILMIY ASOSLANGAN INDIKATORLARI

UDK 101.395:322

Lutfullayev Abduvali Abdunabiyevich

Qarshi irrigatsiya va agrotexnologiyalar instituti dotsenti

Abduvalilutfullayev8@gmail.com 90 175-42-07

Annotatsiya: O'zbekistonda yoshlar tarbiyasini zamonaviy asosda ilmiy texnologik isloh qilish borasida olib borilayotgan ishlar uni bugungi kun ehtiyojlaridan kelib chiqqan holda ilmiy asoslangan tayanch kompetensiyalar, fazilatlar asosida shakllantirish, ma'naviy tarbiya va ma'naviy tarbiyaning baholash uchun ilmiy asoslangan indikatorlari haqida ma'lumotlar keltirilgan.

Kalit so'zlar: yoshlar, ma'naviyat, ma'naviy tarbiya, dastur, indikatorlar.

SCIENTIFICLY BASED INDICATORS OF SPIRITUAL EDUCATION ASSESSMENT

Lutfullayev Abduvali Abdunabievich

Associate Professor of the Institute of Irrigation and Agrotechnologies

Abduvalilutfullayev8@gmail.com 90 175-42-07

Annotation: The work carried out in Uzbekistan on the scientific and technological reform of youth education on a modern basis is based on the needs of today, based on scientific-based basic competencies, qualities, spiritual education and scientific-based indicators for evaluation of spiritual education. information is provided.

Key words: youth, spirituality, spiritual education, program, indicators.

НАУЧНО ОБОСНОВАННЫЕ ПОКАЗАТЕЛИ ОЦЕНКИ ДУХОВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Лутфуллаев Абдували Абдунабиевич

Доцент Института ирригации и агротехнологий

Abduvalilutfullayev8@gmail.com 90 175-42-07

Аннотация: Проводимая в Узбекистане работа по научно-технологической реформе образования молодежи на современной основе

базируется на потребностях сегодняшнего дня, опирается на научно обоснованные базовые компетенции, качества, духовное образование и научно обоснованные показатели оценки духовного образования. образование предоставлено.

Ключевые слова: молодежь, духовность, духовное образование, программа, индикаторы.

KIRISH

Bugun Yangi O'zbekiston o'z oldiga katta maqsad va marralarni qo'ygan holda dunyodagi rivojlangan davlatlar qatoridagi hayot darajasiga erishish, adolatli, erkin va obod jamiyat qurish yo'lidan dadil qadam tashlamoqda. Albatta, bu maqsadga o'z-o'zidan erishib qolmaymiz. Buning uchun avvalo, davlatning yaqin, o'rta va uzoq istiqboliga xizmat qiladigan pishiq va puxta dasturi bo'lishi lozim. Keyin shu dasturni to'la-to'kis amalga oshirish uchun butun xalq, shu zaminda yashovchi har bir yurtdoshimiz, hammamiz bir yoqadan bosh chiqarib, samarali mehnat qilishimiz kerak bo'ladi. O'zbekistonda yoshlar tarbiyasini zamonaviy asosda ilmiy texnologik isloh qilish borasida olib borilayotgan ishlar uni bugungi kun ehtiyojlaridan kelib chiqqan holda ilmiy asoslangan tayanch kompetensiyalar, fazilatlar asosida shakllantirishni talab etmoqda. Tarbiyaga yangicha, tizimli yondashuv, bolada tayanch fazilatlarini kafolatli shakllantirishda oila, maktabgacha ta'lim, umumiy ta'lim, professional ta'lim va oliy ta'lim muassasalari, mahallalarning ijtimoiy-pedagogik imkoniyatlarini to'liq yuzaga chiqarishni va ular orasida ilmiy-metodik uzviylikni yangi darajaga ko'tarishni taqozo etadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI.

Tarbiyaning yoshlar hayotidagi o'rni va ularga zamonaviy yondashuvlar haqida O'zbekiston prezidenti Sh.M Mirziyoyevning asarlari[1,2], D.R Farsaxonova[4], Z. Ismailova[6], A.P. Erkayevlar [5] ilmiy ishlarida keng yoritilgandir.

TADQIQOT METODOLOGIYASI.

Yoshlar tarbiyasini zamonaviy asosda ilmiy texnologik isloh qilish borasida olib borilayotgan ishlar uni bugungi kun ehtiyojlaridan kelib chiqqan holda ilmiy asoslangan tayanch kompetensiyalar, fazilatlar asosida shakllantirish tahlil qilindi va ma'naviy tarbiya va ma'naviy tarbiyaning baholash uchun ilmiy asoslangan indikatorlari haqida tavsiyalar keltirib o'tildi.

TAHLILLAR VA NATIJALAR.

O'zbekiston "Milliy tiklanishdan – milliy yuksalish sari" tamoyili asosida taraqqiyotning yangi bosqichiga qadam qo'ydi. Yangi davr shiddati ta'lim-tarbiya tizimiga ham o'zining aniq, qat'iy talablarini qo'ymoqda. Prezidentimiz SH.M.Mirziyoyevning "Yangi O'zbekiston – maktab ostonasidan, ta'lim – tarbiya tizimidan boshlanadi" degan g'oyalari asosida keng ko'lamli islohotlarni ishlar amalga oshirilishi haqida ta'kidlab o'tdilar. Bunda, avvalo, ta'lim va tarbiyani rivojlantirish, sog'lom turmush tarzini qaror toptirish, ilm-fan va innovatsiyalarni taraqqiy ettirish milliy g'oyamizning asosiy ustunlari bo'lib, xizmat qilishi lozim. Yosh avlodga sifatli ta'lim-tarbiya berish yo'lga qo'yish, ular jismoniy va ma'naviy sog'lom, vatanparvar, insonlar bo'lib ulg'ayishi uchun barcha kuch va imkoniyatlarning safarbar etilishi, o'quvchi-yoshlarni zamonaviy bilim va tajribalar, milliy va umumbashariy qadriyatlar asosida mustaqil va mantiqiy fikrlaydigan, ezgu fazilatlar egasi bo'lgan insonlar voyaga yetkazish ustuvor vazifalardan biri etib belgilandi. Ayrim o'quvchi-yoshlarda yuksak maqsadlarning shakllanmaganligi, o'zini o'zi o'qishga safarbar qilish, iroda, matonat, tirishqoqlik, harakat fazilatlari yetarli rivojlanmaganligi ta'lim sifatiga ham salbiy ta'sir ko'rsatmoqda.

Yangi islohotlar amalga oshirilib rivojlanayotgan bir davrda mamlakatimiz miqyosida ta'lim-tarbiya sohasiga qaratilayotgan e'tiborni alohida ta'kidlamoq joiz. Tarbiya va ta'limni bir-biridan alohida ajratib bo'lmaydi, bu ikki jarayon o'zaro uyg'un, uzluksiz asosda tashkil etilgandagina odobli, axloqiy fazilatlarga ega, yuksak ma'naviyatli, shu bilan birga bilimdon, zukko, ruhan va jismonan sog'lom, keng dunyoqarash va tafakkurga ega, zamonaviy kasb-hunar egasi bo'lgan vatanparvar yoshlarni yetishtirib beradi. Bizning ertangi kelajagimiz

bunyodkorlari bo'lgan yoshlarga bilim, ko'nikma va malakalarini egallashga nazariy va amaliy ko'maklashish ertangi yanada farovon yashashimiz uchun katta zamin hozirlaydi[4]. Biz yangi O'zbekistonda yangi g'oyalar va rejalar bilan hamohang qadam qo'ymoqdamiz. Bu ildam qadamlarimiz yaqin kelajakda o'zining istiqbolli natijalarini ko'rsatadi. Jamiyatimizdagi keng qamrovli islohotlarda ham o'zining samarasi ko'rsatmoqda. Birgina Vazirlar Mahkamasining 2019 yil 31 dekabrda 1059-son "Uzluksiz ma'naviy tarbiya Konsepsiya"sini tasdiqlash va uni amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Qaroriga muvofiq, Uzluksiz ma'naviy tarbiya Konsepsiyasini amalga oshirish choratadbirlari rejasi ustuvor yo'nalishlari belgilangan. Konsepsiyaning maqsadi — yosh avlodda mustaqil va baxtli hayot uchun zarur ijtimoiy malaka hamda fazilatlarni yoshiga mos, bosqichma-bosqich shakllantirishdan iborat. Ushbu maqsadga erishish, uni amalda ro'yobga chiqarish uchun quyidagi vazifalarni amalga oshirish talab etiladi.

Unga ko'ra, ayniqsa yoshlar tarbiyasi bilan bog'lik vazifalarni samarali amalga oshirish, ularni tinch-osoyishta hayot uchun eng zarur tayanch kompetensiyalar bilan ta'minlash; ma'naviy tarbiyani baholashning ilmiy asoslangan indikatorlarini ishlab chiqish; tarbiya jarayonida uzluksizlik, uzviylik tamoyillariga tayangan holda avvalo, onaning homiladorlik davrini to'g'ri tashkil etish, go'daklar va bolalarni ma'naviy tarbiyalash, homiladorlik davridan boshlab 30 yoshgacha davom etadigan uzluksiz ma'naviy tarbiyani amalga oshirishda ota-ona, tarbiyachi, o'qituvchi, uzluksiz ta'lim muassasalari va mahalla jamoatchiligining o'zaro samarali hamkorligi mexanizmini ishlab chiqish va hayotga joriy etish bo'yicha asosiy yo'nalishlarni belgilash kabi bir necha ustuvor yo'nalishlar ko'rsatilgan. Konsepsiyada belgilanishicha, o'quvchilarda quyidagi ma'naviy-axloqiy fazilatlarni bolalikdan boshlab tarkib toptirish lozim.

Ma'naviy tarbiya – yuksak ma'naviyatni tarbiyalash vositasi, muayyan shaxs, jamoa, muayyan guruh, jamiyat, millatda jismoniy barkamollik, ruhiy, axloqiy, ma'naviy yetuklik kabi sifatlarni shakllantirishga qaratilgan amaliy ta'lim-tarbiya jarayonini ifodalovchi tushuncha. Insonning jamiyatda yashashi uchun zarur bo'lgan ma'naviy xususiyatlarni tarbiyalash uning eng asosiy qadriyat

sifatidagi mohiyatini ta'minlaydigan qadimgi va abadiy qadriyatdir. Yurtboshimiz ta'kidlanganidek, ma'naviy tarbiya masalasida hushyorlik va sezgirlik, qat'iyat va mas'uliyat yo'qotilsa, bu o'ta muhim ish o'z holiga, o'zibo'larchilikka tashlab qo'yilsa, muqaddas qadriyatlarga yo'g'rilgan va ulardan oziqlangan minglab yillik milliy-etnik asoslarga ega millat ma'naviyati va tarixiy xotirasidan ayrilib, oxir-oqibatda umumbashariy taraqqiyot yo'lidan chetga chiqib qolishi mumkin. "...qayerda yuksak aql-idrok va tafakkur hukmron bo'lsa, o'sha yerda ma'naviyat qudratli kuchga aylanadi"[3]. Tarbiya ma'naviy hayotning asosiy yo'nalishlaridan biridir. O'zbekistonning taraqqiyot dasturi, uzoq va davomli maqsadlarni belgilashda xalqning moddiy va ma'naviy olamini yuksaltirish, yosh avlodni ajdodlar qoldirgan o'lmas merosni chuqur o'rganish, anglash, qadrlash bilan birga, umumbashariy qadriyatlar, zamonaviy ilm-fan cho'qqilarini egallash ruhida tarbiyalash masalasi ustuvor vazifa qilib olingan. Chunki, ertaga kattalar o'rnini bosadigan yoshlar aynan shunday oziqlangan zaminda voyaga yetgan taqdirdagina komil insonlar bo'lib, haqiqiy tayanch va suyanchga, yengilmas ma'naviy kuchga aylanib, jahon maydonlarida har qanday bellashuv va sinovlarga tayyor tura oladilar. Inson va jamiyatning mavjudligini ta'minlaydigan qadriyatlar ma'naviy tarbiya tufayli ajdodlardan asta-sekin tadrijiy ravishda avlodlarga o'tadi. Ma'naviy tarbiya atamasi keng ma'noda inson shaxsini shakllantirishga, uning ishlab chiqarish va ijtimoiy, madaniy, ma'rifiy hayotda faol ishtirokini ta'minlashga qaratilgan barcha ma'naviy ta'sirlar, tadbirlar, harakatlar, intilishlar yig'indisini anglatadi[6]. Bunday tushunishda ma'naviy tarbiya faqat oila, maktab, bolalar va yoshlar tashkilotlarida olib boriladigan tarbiyaviy ishlarni emas, balki butun ijtimoiy tuzum, uning yetakchi g'oyalari, adabiyot, san'at, kino, radio, TV, OAV va boshqa faoliyatini ham o'z ichiga oladi. Shuningdek, keng ma'nodagi ma'naviy tarbiya tushunchasi tarkibiga bu sohada ta'lim va ma'lumot olish ham kiradi. Tor ma'noda, ma'naviy tarbiya muayyan shaxsning ma'naviy rivoji, dunyoqarashi, axloqiy qiyofasi, estetik didini o'stirishga yo'naltirilgan pedagogik faoliyatni anglatadi. Bunday ma'naviy tarbiya oila va tarbiyaviy muassasalar hamda jamoat tashkilotlari doirasida amalga oshiriladi. Har qanday ma'naviy tarbiya ta'lim bilan

chambarchas bog‘liq holdagina mavjud bo‘ladi. Chunki, ta‘lim va ma‘lumot olish jarayonida shaxsning bilimi ko‘payibgina qolmay, balki ma‘naviy-axloqiy sifatlarining qaror topishi ham tezlashadi. Shu bois ota-bobolarimiz qadimdan bebaho boylik bo‘lmish ilmu ma‘rifat, ta‘lim-tarbiyani inson kamoloti va millat ravnaqining eng asosiy sharti hamda garovi deb bilganlar. Tarbiya ma‘naviy hayotning asosiy yo‘nalishlaridan biridir. Tarbiyaning barcha shakllari ma‘naviyatga oid hodisadir, chunki u inson ongi va tafakkuriga ta‘sir ko‘rsatish, uning aniq amaliy, kasbiy yoki g‘oyaviy-etiqodiy bilim berish, nimanidir o‘rganish, nimagadir ixlos qilishni, ezgulik, go‘zallik adolat kabi yuksak ideallarni, ishonchni qaror toptirish orqali insonni o‘zini inson sifatida shakllantiradi. “Tarbiya aqliy mehnat turi, ma‘naviy ishlab chiqarish sohasidir”[5] deydi A.Erkayev.

Ma‘naviy tarbiya har qanday jamiyat va mamlakat hayotida hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi. Tarbiyaning turi va uni bolalarga singdirish usuli xilma-xil, biri-biridan zarur. Biroq mehr-shafqat, halollik, rostgo‘ylik tarbiyasi shu kunimizning eng dolzarb mavzuidir[7]. Chunki uning o‘sishi va taraqqiyoti uchun moddiy va ma‘naviy boyliklar ishlab chiqarish to‘xtovsiz ravishda yuksalib borishi lozim. Buning uchun yosh avlod ushbu boyliklarni yaratishda o‘z ajdodlaridan yuqori darajaga ko‘tarilmog‘i darkor. Shuningdik, ma‘naviy tarbiya shaxsning axloqiy qadriyatlari, ichki dunyosi, ijtimoiy munosabatlari va madaniy ongini shakllantirish bilan bog‘liq murakkab jarayondir. Ushbu jarayonni baholash uchun ilmiy asoslangan indikatorlar ishlab chiqilgan bo‘lib, ular shaxsning ma‘naviy rivojlanish darajasini aniqlashga yordam beradi. Quyida ma‘naviy tarbiyani baholash uchun qo‘llaniladigan asosiy indikatorlar keltirilgan:

1. Axloqiy qadriyatlar va norma bilan moslik. Bunda shaxsning axloqiy qadriyatlari va jamiyatdagi umumqabul qilingan axloqiy normalarga mosligi ma‘naviy tarbiyaning muhim ko‘rsatkichi hisoblanadi.

- Halollik, rostgo‘ylik va adolatga intilish.
- Axloqiy qarorlar qabul qilish qobiliyati.

- Qonun-qoidalariga rioya qilish.

2. O'zini anglash va maqsadni belgilash qobiliyati. Bunda shaxsning o'z hayotining ma'nosini anglash, o'z oldiga maqsadlar qo'yish va ularga erishish uchun harakat qilish qobiliyati.

- Ichki intizom va mas'uliyat hissi.
- Hayotiy maqsadlarning mavjudligi va ularga rioya qilish.
- Shaxsiy rivojlanishga intilish.

3. Axloqiy qarorlar qabul qilish qobiliyati. Bunda shaxsning turli vaziyatlarda ma'naviy tamoyillar asosida qaror qabul qilish qobiliyatini baholash:

- Qaror qabul qilishda axloqiy me'yorlarga tayanish.
- Qiyin vaziyatlarda o'z tamoyillariga sodiq qolish.
- O'z harakatlari va qarorlarining oqibatlarini oldindan ko'ra olish.

4. Ijtimoiy munosabatlar. Bunda shaxsning atrofdagilar bilan ijtimoiy aloqalari va o'zaro munosabatlari ma'naviy tarbiyaning muhim ko'rsatkichlaridan biridir:

- Hurmat, bag'rikenglik va hamdardlik ko'rsatish.
- Jamoaviy faoliyatda ishtirok etish.
- Ijtimoiy javobgarlikni his qilish.

5. Madaniy qadriyatlarni qabul qilish. Bunda shaxsning o'z milliy va umuminsoniy madaniy qadriyatlarga sodiqligi:

- Milliy va diniy qadriyatlarni hurmat qilish.
- Madaniy merosni o'rganish va uni saqlashga intilish.
- Turli madaniyatlar va dinlarga bag'rikenglik bilan munosabatda bo'lish.

6. Ruhiy barqarorlik va ijobiy dunyoqarash. Bunda shaxsning ruhiy holati va hayotga ijobiy munosabati ma'naviy tarbiyaning muhim belgisidir:

- Stress va qiyinchiliklarga bardosh berish qobiliyati.
- Optimistik va ijobiy qarashga ega bo'lish.
- Ruhiy barqarorlik va o'zini boshqarish qobiliyati.

7. O'z-o'zini tahlil qilish va tanqidiy fikrlash. Bunda shaxsning o'z xatti-harakatlarini tahlil qilishi va ularni takomillashtirishga intilishi:

- O'z kamchiliklarini tan olish va ularni bartaraf etishga harakat qilish.
- Tanqidiy fikrlash orqali axloqiy va ma'naviy qadriyatlarni sinchiklab o'rganish.
- Hayot davomida o'z bilim va ko'nikmalarini takomillashtirish.

8. Insonparvarlik va altruizm. Bunda shaxsning boshqalarga yordam berishga, atrofdagilarga g'amxo'rlik qilishga va insonparvarlik tamoyillariga asoslangan harakatlari:

- Talabmandlarga yordam ko'rsatish.
- Jamiyat uchun foydali ishlar qilishga intilish.
- O'z manfaatlaridan ko'ra boshqalarning farovonligini ustuvor qo'yish.

9. Ma'rifiy va diniy ong. Bunda shaxsning diniy va ma'rifiy tushunchalari, ular asosida to'g'ri yo'lni tanlashi:

- Diniy e'tiqodni hurmat qilish va uni boshqalarga majburlamaslik.
- Ma'rifiy qadriyatlarni tushunish va ularga amal qilish.
- Diniy va umuminsoniy qadriyatlar o'rtasida muvozanatni saqlash.

10. Ekologik ong va mas'uliyat. Bunda shaxsning tabiatni asrash va ekologik muammolarga mas'uliyatli munosabatda bo'lishi:

- Tabiatni muhofaza qilishga intilish.
- Atrof-muhitga zarar yetkazmaslik tamoyiliga amal qilish.

- Ekologik harakatlarda ishtirok etish.

Xulosa. Ma'naviy tarbiyani baholash uchun yuqoridagi indikatorlar shaxsning ichki va tashqi munosabatlari, axloqiy tamoyillari, ijtimoiy aloqalari hamda ruhiy barqarorligini o'z ichiga olgan holda tahlil qilinadi. Ushbu indikatorlar yordamida shaxsning ma'naviy rivojlanish darajasi aniqlanib, kelgusida ularning takomillashtirilishi uchun zarur choralar ko'riladi. Hech qachon unitmaslik kerak: ma'naviyat-bu avvalo, insonlar o'rtasidagi o'zaro ishonch, hurmat va e'tibor, xalq va davlat kelajagini birgalikda qurish yo'lidagi ezgu intilishlar, ibratli fazilatlardir. Bir so'z bilan aytganda, ma'naviyat-jamiyatdagi barcha ijtimoiy-siyosiy munosabatlarning mazmunini va sifatini belgilaydigan poydevordir. Bu poydevor qancha mustahkam bo'lsa, xalq ham, davlat ham shuncha kuchli bo'ladi[1].

ADABIYOTLAR

1. Mirziyoyev Sh.M. “Insonparvarlik, ezgulik va bunyodkorlik milliy g’oyamizning poydevoridir.- Toshkent: Tasvir, 2021. - b.13
2. Mirziyoyev Sh.M. Milliy taraqqiyot yo‘limizni qat’iyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga ko‘taramiz (1-jild). – Toshkent: O‘zbekiston, 2017. – 592 b
3. Karimov I.A. Yuksak ma’naviyat-yengilmas kuch. –Toshkent: Ma’naviyat, 2008. – B. 116.
4. Farsaxonova D.R. Pedagogika oliy ta’lim muassasalari talabalarini ma’naviy-axloqiy tarbiyalash metodikasi // Ta’lim, fan va innovatsiya. 2019, – №1. – B. 77-81
5. Erkayev A.P. Ma’naviyatshunoslik (2-tom). -Toshkent: Ma’naviyat, 2018.- b.323.
6. Ismailova Z. va boshqalar. Pedagogika. – Toshkent: Chinor fayzi baland, 2021. – 334 bet.
7. Иброҳимов А. Бизким, ўзбеклар. “Шарқ”, Т:2011. Б.86.
8. Lutfullayev, A. (2023). Ijtimoiy tarmoqlar bizning yoshlarimiz uchun nega jozibali. Евразийский журнал социальных наук, философии и культуры, 3(3), 174-179.
9. Davletov S. “Ma'naviy tarbiya — taraqqiyot poydevori” mavzusidagi maqolasi-2022. <https://yuz.uz/uz/news/manaviy-tarbiya--taraqqiyot-poydevori>
10. <https://uz.wikipedia.org/wiki/Ma%CA%BCnaviyat>